

SƏRGÜZƏŞTİ-VƏZİRİ-XANİ-LƏNKƏRAN

*Yəni təmsili-güzarişi-əcib ki, keyfiyyəti dörd
Məclisdə bəyan olub itmamə yetir.*

ƏFRADİ-ƏHLİ-MƏCALİS

Lənkəran vilayətinin xanı.	Ağa Bəşir – vəzirin naziri.
Mirzə Həbib – onun vəziri.	Heydər – vəzirin fərraşı.
Zibə xanım – vəzirin əvvəlinci hərəmi.	Kərim – vəzirin mehtəri.
Şölə xanım – vəzirin istəklilikçi hərəmi.	Xacə Məsud Qara – vəzirin xacəsi.
Nisə xanım – Şölə xanımın bacısı ki, qızıdır, vəzirin evində olur.	Səlim bəy – xanın eşik ağası.
Pəri xanım – Şölə xanımın anası ki, o da vəzirin evində olur.	Qədir bəy Səlim bəy – onun naibi.
Teymur ağa – xanın qardaşı oğlu ki, Nisə xanıma aşiqdir.	Səməd bəy – xanın fərraşbaşçısı.
Hacı Salah – tacir.	Əziz ağa – xanın pişxidmətbaşçısı.
	Vəzirin bir neçə başqa fərraşları və bir neçə bəylər.
	Xanın bir neçə başqa fərraşları.
	Bir neçə ərizəçilər xan imarətində.

ƏVVƏLİMCİ MƏCLİS

Əvvəlinci məclis əlli il bundan əqdəm.¹ deryayi-Xəzərin kənarında, Lənkəran şəhərində, vəzir Mirzə Həbibin evində vaqe olur. Vəzir oturubdur ikimci arvadının otağında, qabağında əl-əl üstə, Hacı Salah durubdur.

Vəzir. Hacı Salah, eşitdim ki, Rəştə² gedirsən doğrudurmu?

Hacı Salah. Bəli, ağa!

Vəzir. Hacı Salah, sənə bir qulluq buyuracağam, gərəkdir bitirəsən. Onun üçün səni çağırımtışam.

Hacı Salah. Buyur, ağa, can-baş ilə bitirməyə hazırım!

Vəzir. Hacı Salah, gərəkdir Rəştdə bir nimtənə tikdirəsən. Yeri abi zərbəftədən ki, misl və bərabəri bu vaxtadək Lənkəranda görünməmiş ola; xülasə –

Bir nimtənə kim, ta ola zərbəftü nikutər,
Diba ona möhtac.
Mətnində tamam rabitə mövzun sərasər,
Tək haşiyə qıyqac,
Üstündə onun aşıqü məşuq müsəvvər,
Dil şövqünə minhac.
Ulduza şəbih nəqşi, yeri göy kimi əxzər,
Nəzzarəsi bəhhac.
Tiri-nəzəri əhli-təməşaya müqərrər,
Hər butəsi amac.
İçində onun şölə verə tələti-dilbər,
Tabəndeyi-vəhhac.
Görən deyə bu mahdır, ol, çərxi-pürəxtər,
Ya bəhri-pürəmvac.
Kəbə evinin örtüyünə tuta bərabər,
Simasını hüccac³.

Elə ki, hazır olar, iyirmi dörd dana dəxi qızıl düymə toyuq yumurtasından kiçik, göyərçin yumurtasından böyük, zərgərə kəsdirib, yaxasına düzdürüb, özünlə bərabər qayıdanda gətirərsən. Bu da sənə əlli qızıl (*Pulları kağıza bükülü qabağına qoyur*). Əgər çatmasa, artığın da qayıdandan sonra karsazlıq edərik. Tezmi qayıdacaqsan?

Hacı Salah. Bir ayədək qayıdaram, başqa bir işim yoxdur. Nəqd pul aparıram, ipək alıb yola düşəcəyəm. Amma, ağa, nimtənənin ölçüsü məlum olsa idi çox yaxşı olardı. Orda tikdirdim, bəlkə dar oldu, gen oldu; ya uzun oldu, gödək oldu, qulluğunuzda müqəssir ollam.

Vəzir. Eybi yoxdur, bir az gen və uzun tikdir; əgər burada düz gəlməsə, düzəldərik.

Hacı Salah. Ağa, olmazmı parçasını və düyməsin gətirdim, burada hər kəs ki geyəcək, onun əyninə görə biçdirib tikdirdəsiniz?

Vəzir. Ax, qəribə kişisən! Örgənibsiz çox danışmağa ki, öz mərifətinizi bildirəsiniz. Qərəzin budur ki, mən mətləbi vazeh açıb sənə danışam? A, kişi, heç bilirsənmi ki, onu burda biçdirib tikdirsəm, nə qalmağala düşəcəyəm?

Hacı Salah. Xeyr, ağa, mən nə bilirəm?

Vəzir. Bəs gerek piş əz vəqt səni mətləbdən xəbərdar edəm və illa gedib bazarda demiyən adam qoymazsan ki, vəzir mənə belə-belə

qulluq buyurubdur. Sonra qulaq dinliyi bizə haram olar. Əzizim, mət-ləb budur ki, Novruz bayramına iki ay qalıbdır. Mən istəyirəm ki, bay-ramda bir qəribə nimtənə Şölə xanıma bağışlayım. Əgər onu burda tikdirsəm, Ziba xanım da bir eləsini istəyəcək. Ona da tikdirsəm, izafə xərçdir, çünki ona yaraşmaz. Tikdirməsəm, baş ağrısından, qalmaqal-dan xilas olmayacağam!

Hacı Salah. Ağa, bağışlayanda da genə Ziba xanım bir eləsini istəməmzi?

Vəzir. Allahu əkbər, xata-balaya düşdük! Olan, sənlik nə var? Sənə hər nə buyururam, elə eylə!

Hacı Salah. Baş üstə, ağa!

Vəzir. Bağışlayanda mən deyəcəyəm ki, bacım, Hidayət xanın arvadı bu nimtənəni Şölə xanıma sovqat göndərirdir; onda Ziba xanım məni müqəssir görməz. Bu sözləri burda bir kimsəyə söyləsən, vay sənün halına!

Hacı Salah. Xeyr, ağa, mənim nə həddim var ki, sənün sirrini xalqa yayam?

Vəzir. Di get, mürəxxəssən!

Hacı Salah baş vurub otaqdan çıxır, sonra tez Ziba xanım otağın o birisi qapısını bərk ikiəlli açib çığıra-çığıra içəri girir, vəzir qorxub, səksənib geri baxır.

Ziba xanım. İstəkli arvadına yaxası qızıl düyməli nimtənə bu-yurursan; barakallah sənün kişiliyinə!.. Deyəcəksən də ki, bacın onu Şölə xanıma sovqat göndərüb, barakallah! Bacını mənə tanıdırsan? Sənün bacın xəsislikdən pəniri şüşəyə qoyuğ çöldən əppək batırır, elə oldu ki, əlli-altmış tükənlik nimtənə sənün arvadına sovqat göndərdi?

Vəzir. Arvad, nə danışırsan? Necə nimtənə? Necə sovqat? Dəli olubsan?

Ziba xanım. Mənə fəndü fel gəlmə! Əvvəldən axıradək Hacı Salah ilə danışığımı eşitmişəm. Hacı Salahı çağıranda sümüyüm duy-muşdu; xəlvət gəlib o biri qapının dalısından pusurdum. Allah müba-rək eyləsin, arvadına yaxası qızıl düyməli nimtənə... Teymur ağanın gözü aydın olsun ki, sevgilisinə təzə nimtənə buyrulur ki, geysin, onun qabağında süzsün.

Vəzir. Arvad, nə yava-yava danışırsan? Məgər heç utanmırsan ki, mənim üzümə qarşı arvadıma böhtan deyirsən? Mənim namusumu batırırsan?

Ziba xanım. Sənin namusunu mən batırsaydım, mən də bir oğlan sevərdim. Sənin namusunu arvadın Şölə xanım batırır ki, gecə-gündüz Teymur ağa ilə qol-boyundur. Qaravaşım neçə kərə gözilə görübdür.

Vəzir (*rəngi təğyir tapmış*). Mən hərgiz sənə və sənin qaravaşına inanmanam!

Ziba xanım. Bu sözü yalnız biz demirik. Tamam Lənkəran bu işi bilir. Sənin gözün örtülüb, uyubsan bu çənginin məkrinə, felinə, təmiz adını-sanını itiribсэн.

Vəzir. Şölə xanım nə tanıyır Teymur ağanı? Harda görübdür onu?

Ziba xanım. Sən özün tanıdıbsan, özün göstəribсэн!

Vəzir (*qaim sövt ilə*). Mən tanıtmışam? Mən göstərmişəm?

Ziba xanım. Bəli, sən tanıdıbsan, sən göstəribсэн! Sən deyil-midin ki, oruc bayramında gəlib arvadına dedin ki, xan qala qırağında bəy uşaqlarını bir-birilə güləşdirir; sən və bacın Nisə xanım xacə və qaravaşınızla gəlin qala divarının dalısında, mərdrovda fərş saldırıb oturun, tamaşa edin!? Olar da yola düşüb getdilər. Orda Teymur ağa, iyirmi beş yaşında cavan, gözəl oğlan, tamam bəy uşaqlarını basıb. Şölə xanım bir könüldən min könülə ona aşiq və giriftar olub. Axır kim bilsin nə hiylə edib onu ələ salıbdır ki, bir gün görməsə, aramı yoxdur. Sənə demədimmi, kişi, bu əlli yaşında yengi yetişmiş qız almaq sənə yaraşmaz? Sözümə qulaq asmadın, indi çək, əzabındır!

Vəzir. Yaxşı, çıx get, dəxi bəsdır, işim var, kağız yazacağam.

Ziba xanım çıxıb gedir.

Vəzir (*yalqız*). Əqlim kəsmir ki, Şölə xanım bu işin sahibi ola, amma çox ehtimalı var ki, Teymur ağanın gücü ona xoş gəlib, cahıl qız uşağıdır, saymazıyana tərifi onun-bunun yanında dilinə gətiribdir. Bu arvad xayınıqla bunu sövgülülüyə həml edib, biçarəyə quyu qazır. Bəhər-hal, gərəkdir ki, Şölə xanıma inandırmaq ki, Teymur ağa çəndən güclü deyil, o basdığı uşaqlar tamam colma-çocuq idilər, bəlkə bu tədbir ilə dəxi Teymur ağanın vəsfi onun dilinə gəlməyə. Bəs durum gedim xanın yanına, sonra qayıdıb gəlləm otağına, görüm necə eylərəm. (*Ayağa durur, istir getsin, Ziba xanım girir içəri*).

Ziba xanım. Bu gün nahara, şama nə buyurursan, hazır etdirim?

Vəzir. Zəhrimar, zəqqum! Sən mənə belə xörək yediribсэн ki, bir ay da yeməsəm acımanam. (*İstir gedə, otağın ortasında bir xəlbir*

düşmüş imiş, gözü qapıda, fikirli getdiyi yerdə ayağını xəlbirin sağa-nağının bir başına basır, o başı qalxıb tarağ dəyir onun dizinə. Uf edib dizin tutur, əylənir, qaşqabağı tökülmüş, üzün arvadına tutub çığıra-çığıra). Bu xəlbir burda nə qayırır?

Zibaxanım (*təəccüblə*). Mənim heç xəbərim yoxdur!

Vəzir. Fərraş!

Heydər fərraş dəhlizdən otağa daxil olub, əl-əli üstə baş əyir. Zibaxanım üzün örtüb, çəkilir otağın bir tərəfinə.

Vəzir (*acıqlı*). Heydər, bu xəlbir otağın içində nə qayırır?

Fərraş. Ağa, sübhdən mən otağı süpürürdüm. Mehtər Kərim əlində xəlbir bura gəldi, bir az danışdı, sonra getdi, məlum olur xəlbiri burda qoyub gedibdir.

Vəzir. Bu saatda mehtəri buraya çağır.

Fərraş gedir.

Vəzir. Mehtərin mənim otağında nə işi var? Xəlbiri mənim otağında nə qayırır? Bu gün hər tərəfdən mənə inciklik üz verir. Hər vaxt ki, mən bu xarab olmuş otağa gəlləm, heç bir xətadan xali olmanam.

Zibaxanım. Əlbəttə, ondan ötrü ki, bu otaqda Şölə xanım yoxdur! Çünki belədir, dəxi bura niyə gəlirsən? Həmişə get Şölə xanımın otağına.

Fərraş və mehtər daxil olurlar.

Vəzir (*acıqlı*). A gədə, Kərim, sənin mənim otağında nə işin var? Sənin yerin töylədir. Sən nə cürət edib mənim otağıma ayaq basırsan?

Mehtər. Ağa, mən bir dəqiqə gəlmişdim Heydərdən soruşam ki, cənabınız bu gün atlanacaqsınızmı? Soruşdum və tez çıxdım, getdim.

Vəzir. Bəs bu xəlbiri bura niyə salıb gedirsən?

Mehtər. Xəlbir əlimdə idi, atlara arpa xəlbirləyib verəcəkdim. Yadımdan çıxıb burda qalıbdır.

Vəzir. Sonra niyə gəlib aparmadın?

Mehtər. Burda qaldığı ağıma gəlmirdi, elə indiyədək xəlbiri axtarırdım.

Vəzir (*fərraşla*). Səndə ağıl harda idi, haramzada! Heydər, bu saatda nazir Ağa Bəşiri bura çağır və çubuq və fələqqə də özünü gətir, bir üç nəfər dısqarı fərraşlara da de, bura gəlsinlər.

Fərtaş gedir.

Mehtər (*başlayır titrəməyə və ağlamağa*). Ağa, xanın başına çevir məni!

Vəzir (*qeyzlə*). Kəs səsini, it oğlu it!

Mehtər (*başlayır ökküldəməyə*). Ağa, qurbanın olum, qələt eləmişəm, atan goruna bağışla məni! Atam ilə, babam ilə qələt eləmişəm, dəxi heç vaxt buraya ayaq basmanam!

Vəzir. Səsin kəs, eşşək toxumu, eşşək!

Bu halda nazir Ağa Bəşir, Heydər fərtaş qoltuğunda bir dəstə çubuq, əlində fələqqə və başqa üç nəfər fərtaş daxil olurlar, baş əyirlər.

Vəzir (*fərtaşlara*). Yıxın naziri, ayağın salın fələqqəyə!

Fərtaşlar naziri yıxırlar, ayağın fələqqəyə salırlar, ikisi fələqqəni tutur, ikisi çubuq götürür.

Vəzir. Vurun!

Fərtaşlar vururlar.

Nazir. Ağa, başına dönüm, mənim təqsirim nədir?

Vəzir (*qeyz ilə əlin xəlbirə sarı uzadır*). Bu xəlbir mənim otağında nə qayırır?

Nazir. Necə xəlbir, ağa?

Vəzir. Çubuq dəyəndə bilərsən necə xəlbir!

Fərtaşlar vururlar.

Nazir. Ay haray, ay dad! A başına dönüm, axır mənim təqsirim nədir? A qurbanın olum, bir təqsirimi buyur, sonra öldürürsən öldür!

Vəzir (*fərtaşlara*). Dayanın! Ağa Bəşir, sənin təqsirin budur ki, bu qapıda qulluq edənlərin vəzifəsini olara tanıtmayıbsan! Bu qapıda qulluq edənlər hamı sənin ixtiyarındadır. Gərək sən hər kəsin yerini, işini ona bildirəsən. Mehtər gərək tövlədən başqa özgə yerə ayaq basmasın; xəlbir gərək heç vaxt mənim otağıma düşməsin. Bu gün mehtər Kərim əlində xəlbir mənim otağıma girib, xəlbiri burda qoyub gedibdir. Qəflətən onun sağanağının bir tərəfini basdıqda, o biri tərəfi qalxıb dizimə belə toxunubdur ki, indi ağrıdan qıçımı qaldıra bilmirəm. Mən bir böyük vilayətə vəzərat edib dolandırırım; sən gövdən bir mənim evimi, mənim nökrələrimi dolandıra bilmirsən!

Nazir. Ağa, sənin başını və aqlını Allah böyük yaradıbdır; mən necə sənə tay ola bilərəm?

Vəzir (*fərraşlara*). Vurun!

Nazir. Ağa, başına dönüm, bu səfər məni bağışla, dəxi bundan sonra heç vaxt belə iş olmaz.

Vəzir (*fərraşlara*). Qoyun əldən! Ağa Bəşir, bu səfər səni bağışladım, əgər bundan sonra bir də mənim otağında xəlbir görünsə, özünü ölmüş bil!

Nazir (*durub ayağa*). Bəli, ağa, xatircəm ol.

Vəzir. Di get!

Məhtər (*yavaş*). Allah, sənə şükür!

Hamıdan irəli xəlbiri qaldırıb özün qapıya salır, dalınca da o birilər, sonra da vəzir çıxır.

Pərdə salınır

İKİMCİ MƏCLİS

İkimci məclis Şölə xanımın otağında vəqə olur. Teymur ağa və Nisə xanım qabaq-qabağa ayaq üstə danışırlar.

Teymur ağa. De görüm, bu işin çarəsi nədir? Bu nə xəyaldır ki, vəzir düşübdür? Məgər mən ölmüşəm ki, səni vəzir özgəsinə verə bilə? Axır bu qərabətdən onun mənzuru nədir?

Nisə xanım. Mənzuru nədir? Məgər özün bilmirsən? Əlbəttə, mənzuru ixtiyar axtarmaq və izzətdə olmaqdır!

Teymur ağa. Məgər xan ona verdiyi ixtiyar və izzət bəs deyil?

Nisə xanım. Bəs olsa da, amma bətibardır: istir ki, qərabət səbəbi ilə bu ixtiyar və izzət payıdar olsun.

Teymur ağa. Qəribə axmaqdır. Məgər xan öz yaxın əqrəbalarına etdiyi işləri gözü ilə görmür? Bəhər surət işə çarə tapmaq gərəkdir. Sən əbəs yerə bu vaxtadək məni qoymadın ki, onu xəbərdar edim; indi mən istirəm ki, sabah onun yanına adam göndərib məlum edəm ki, bu niyyətdən düşsün, yoxsa xeyir götürməz.

Nisə xanım. Amandır, Teymur ağa! Bu fikirdən düş ki, bu işi hərgiz vəzirə bildirmək olmaz; ondən ötrü ki, o həmişə deyir: xan səni

öldürməyə bəhanə axtarır və mən bilirəm ki, bu xüsusda vəzirlə mükər-rər məşvərət edibdir; əgər vəzir bizim məhəbbətimizi anlasa, öz xeyri və səlahı üçün haman saat gedib xana bildirəcəkdir ki, sən, guya onun namizədinə göz dikirsən, xüsusən ki, vəzir səndən çox incikdir!

Teymur ağa. Xan mənim atamdan qalan ölkəni və xanlığı zəbt etdiyini yetişməz, indi məni öldürmək fikrinə də düşür? Onun xam xəyalıdır!

Nisə xanım. Əlbəttə, çünki ehtiyat edir ki, sən atan məmləkəti ondan iddia edəsən, səni özünə müxill görür. Mən eşitmişəm ki, ancaq el üzünə sənə hörmət edir; əgər fürsət tapsa, bir gün səni sağ qoyma-yacaqdır.

Teymur ağa. Heç vaxtda onun kimi xanlar məni öldürə bilməz! Bəylər və xalqın çoxusu mənim atamın yaxşılıqları səbəbinə mənə ixlaskeşdir. Mən o quşlardan deyiləm ki, ötim yeyilə. Xub, mən vəzirə nə eyləmişəm ki, məndən incik olubdur?

Nisə xanım. Sən köhnə vəzirin oğlu Mirzə Səlimi gətirib özünə mirzə eləmişən. Vəzir belə bilir ki, əgər sənin əlinə bir ixtiyar düşsə, Mirzə Səlim bişək qabağa çıxacaq, atasın yerin tutacaq, indi bu fikirdədir ki, xana desin, onu bu vilayətdən qovdursun.

Teymur ağa. Onun ağzı deyil, mənim mirzəmi qovdura! Mənim atamın mərhəmətləri ona haram olsun ki, mənim haqqımda bir tövr bədniyyət olubdur! İnşallah taala onun tədbirlərinin hamısını pozub öz mətləbimə çataram. Amma doğru deyirsən; hələ görək vəzir bizim məhəbbətimizi anlamaya. Şölə xanım hardadır? Mənim ona bir para deyəsi sözüm var.

Nisə xanım. Anamın otağındadır.

Teymur ağa. Olmazmı gedib onu buraya çağırasan?

Nisə xanım. Anam evdə yoxdur, ikimiz də gedək ora.

Teymur ağa. Yaxşı.

Hər ikisi çıxıb gedirlər, sonra Ziba xanım otağa daxil olur.

Ziba xanım. Ay ləçər, axır işi o yerə yetiribsən ki, mənim qara-vaşımı söyüb mənim üstümə göndəribsən? Vəzir səni belə qudurubdur? *(Görür ki, otaqda heç kim yoxdur. O yana-bu yana baxıb söylə-yir)*. Ax, hardadır bu dilaram çəngi? Evi yıxılısın Mirzə Həbib vəzirin ki, bizim axırımızı bu günə çıxartdı. *(İstir geri dönsün, kişi sədəsi eşidir, səksənir, əylənir)*. Vay, yad kişinin səsi gəlir! Vay, indicə qapı-

dan girəcəkdir, qapıdan çıxma bilmənəm, necə edim? (*O yana-bu yana vurxunub girir pərdə dalısında gizlənir, sonra Teymur ağa ilə Şölə xanım içəri girir*).

Teymur ağa. Anan nə tez hamamdan qayıtdı, qoymadı ki, otaqda danışaq, burda münasib deyil idi, çünki mənim danışması sözümdür, olur ki, vəzir bura gəlsin.

Şölə xanım. Xatircəm ol, bu gün vəzir bura gələ bilməz.

Teymur ağa. Necə gələ bilməz?

Şölə xanım. Ondan ötrü ki, bu gün növbəti Ziba xanımın otağıdır. Onun qalmaqalının qorxusundan hərgiz cürət edib bura ayaq basa bilməz.

Teymur ağa. Bu hesabi sözdür, amma yalnız bu ehtimal ilə xatircəm olmaq olamaz; genə gərək ehtiyatı əldən qoymamaq, bəlkə bir ittifaq ilə bura gəlmək istədi.

Şölə xanım. Fikir eləmə, Nisə xanıma tapşırımsam ki, dəhlizdən dışqarı bir yerdə oturub gözləsin; Əgər vəzir görünə, tez bizi xəbərdar etsin. Yoxsa qorxursan?

Teymur ağa. Mən qorxan adam deyiləm, bir para səbəblərə görə mən istəmirəm ki, vəzir məni burda görə, gedib xana xəbər verə. Bir neçə fikrim var; gərəkdir əvvəl onları itməmə yetirəm.

Şölə xanım. Əlbəttə, gərəkdir vəzir bu işləri bilməyə, yoxsa xana bildirər, iş bilikliyyə pozular.

Bu halda Nisə xanım başın içəri uzadıb.

Nisə xanım. Ay Aman, vəzir gəlir!

Şölə xanım iztirab halətində qapıdan dışqarı baxır.

Şölə xanım. Ay aman, vəzir düzbəduz qapıya sarı gəlir. Teymur ağa, sən qapıdan çıxma bilməzsən!

Teymur ağa. Bəs mən necə gərək edim! Olur ki, mənim burda olmağımı bir adam ona xəbər veribdir. Vallah, hər kəs mənim bura gəlməyimi açmış ola, bu xəncəri dəstəsinədək ürəyindən çıxacağam (*Əlini xəncərinə uzadır*).

Şölə xanım. A kişi, söyləmək vaxtı deyil, hələ gir bu pərdənin dalısına, görüm bir tövr ilə vəziri geri qaytara billəmmi?

Teymur ağa girir pərdənin dalısına, sonra vəzir əlində ağac axsaya-axsaya otağa daxil olur.

Vəzir. Şölə xanım, nə işdəsən, kefin yaxşıdır mı?

Şölə xanım. Allaha şükür, sənin dövlətdən kefin həmişə yaxşıdır, sən kefin yaxşı olsun. Niyə qaşını əyibsən, nə əcəb axsiyırısan?

Vəzir. A kişi, bu gün başıma bir qəziyyə gəlibdir ki, heç fikrimdən keçməzdi. Ovqatım lap təlx olubdur. Xacə Məsud, get mənə bir qəhvə bişir gətir.

Xacə Məsud baş vurub gedir.

Şölə xanım. De görüm, başına nə qəziyyə gəlibdir? Amma olur ki, söyləməyi uzun çəkə, nə lazım zəhmət vermək!

Vəzir. Xeyr, uzun çəkməz. İş budur ki, mən bir neçə bəylər ilə xanın hüsurunda oturmuşduq. Teymur ağanın güclülüüyündən söz düşdü. Hamı bəylər dedi ki, tamam Lənkəranda Teymur ağadan güclü bir kimsənə tapılmaz; xan da təsdiq elədi. Mən inkar etdim ki, Teymur ağada heç güc yoxdur; əgərçi oruc bayramında bir neçə uşaq basdı; amma olar tamam çolma-çocuq idilər. Teymur ağa da hüsurda durmuşdu. Xan mənim sözüümü qəbul etməyib dedi: “Sən nə dəlillə bunu isbat edirsən?”. Mən cavab verdim ki, əgər mənə yaraşaydı, bu əlli yaşında Teymur ağa ilə güləşib onun arxasın yerə qoyardım. Xan ki, həmişə belə işlərə həvəsi var, hökmən buyurdu, gərək Teymur ağa ilə güləşsən. Çarəm kəsilib, ayağa durub tutuşduq, qeyrət mənə əl verib, bir dəqiqə çəkməyib Teymur ağanı çəkdim pişləngə, dəxi bilmirəm necə yerə vurmuşam ki, biçarə uşaq bihiss yerdə nəqş bağladı, ancaq yarım saatdan sonra özünə gəldi; zordan mənim də onbam bərk ağrıyib, indi axsayıram.

Şölə xanım (*təbəssüm ilə*). A kişi, bu nə işdir sən edibsən? Bəlkə kişinin oğlu öləydi, anasının günü qara olaydı?

Vəzir. Bəs özüm də çox peşman oldum, amma çifayda, belə itti-faq düşdü.

Şölə xanım. A kişi, bəs biçarə elə yerdə qaldı? Sən çıxdın gəldin mənə hünərini söyləməyə?

Vəzir. Xeyr, fərraşlar onu dala götürüb apardılar anasının yanına.

Bu halda Teymur ağa pərdənin dalısında gülməyin saxzlaya bilməyib pıqqıldayır. Vəzir tez yeriyib pərdəni qaldırır. Teymur ağanı və Ziba xanımı pərdənin dalısında görüb mat qalır və habelə Şölə xanım.

Vəzir. Sübhanallah, bu nə işdir? (*Sonra üzün Teymur ağaya tutub acıqlı, qaim sövt ilə*). Ağa, sən burda nə qayırısan? (*Teymur ağa başın*

aşağı salır). De görüm, axır sən burda nə qayırısan? (*Teymur ağa cavab vermir, pərdədən çıxıb başı aşağı istir getsin. Vəzir onun qolundan tutub*). Qoymanam gedəsən, ağa, de görüm, sən burda nə qayırısan?

Teymur ağa (*qolun çəkir*). Əldən qoy!

Vəzir (*ona bərk-bərk suvanıb*). Qoymanam gedəsən, mənə cavab ver!

Teymur ağa təcə gəlib, bir əlilə yapışır onun boynunun ardından, bir əlilə paçasından qaldırıb tullayır. Vəzir otağın ortasında palaz kimi sərilir. Teymur ağa tez qapıdan çıxıb gedir.

Vəzir (*bir dəqiqədən sonra hala gəlib, üzün tuturu Ziba xanıma*). Ay ləçər, bu necə məkrdir mənim başıma gətirirsən?

Ziba xanım. Mən sənin başına məkr gətirirəm? Vay sənin halına! Vay sənin halına ki, qəflət gözünü örtübdür!

Vəzir. Kəs səsini, ay ləçər! Məni dilə basdırma, dəxi səni tanıdım; bu qədər fitnə və fel tamam sənin işin imiş, Allah qoysa sənin axırına çıxaram!

Ziba xanım. Ay biçərə, bir de görüm nə səbəbə mənim axırıma çıxacaqsan?

Vəzir. Səlitə, dəxi bundan artıq səbəb olar ki, yad adam ilə pərdə dalısına girib gizlənibsən?!

Ziba xanım. Ay biçərə, bir arvadın Şölə xanımdan soruşsana ki, yad adam onun otağında nə qayırır?

Vəzir. Ay ləçər, hələ sən bir özün mənə cavab ver ki, sən naməhrəm ilə bir pərdənin dalısında nə qayırısan?

Ziba xanım. Yaxşı, mən deyim. Arvadın Şölə xanım mənim qaravaşıma söymüşdü, mən gəlmişdim onun ilə dalaşam ki, niyə hədindən çıxır; ittifaqən onu otaqda görmədim. İstəyirdim geri qayıdam, gördüm ki, qapı tərəfdən bir yad adam Şölə xanım ilə danışa-danışa gəlir. Girdim bu pərdənin dalısına, gizləndim; görüm olar nə qayra-caqlar ki, sonra səni xəbərdar edim. Xüsusən ki, üzüaçıq yad adama görükə bilməzdim. İttifaqən sən bura gələndə o adam da girdi pərdənin dalısına gizləndi.

Vəzir. Niyə çıxıb o saat məni xəbərdar etmədin, əgər doğru deyirsən?

Ziba xanım. Necə çıxıb xəbərdar edəydim ki, xəncəri dəstəsi-nədək ürəyimə çaxacaq idi?!

Vəzir (*bir az təəmmül edib, üzün Şölə xanıma tutub*). Şölə, doğrusunu de: bu adam sənin yanına gəlmişdi?

Şölə xanım. Sənin arvadın tutuquşu cinsidir; dil-dil ötmək, yalan danışmaq peşəsidir. O adamı mən ömrümdə görməmişəm və heç tanımanam.

Vəzir. Necə tanımazsan? Teymur ağanı sən tanıırısan?

Şölə xanım. Teymur ağa burda nə qayırır? Məgər sən Teymur ağanı yıxıb anasının üstünə göndərməmişən?

Vəzir. Ay ləçər, sən mənə sözümə cavab ver, Teymur ağa sənini yanına gəlmişdi?

Şölə xanım. Temur ağa mənə yanına gələydi, onu mənə ilə bir yerdə görərdin, Ziba xanım bilirdi ki, mən bu gün hamama getdim; belə xəyal edib ki, mənə otağım xalidir, öz sevgilisini bura çağırıb istirmiş eyş-ışrətə məşğul olsun; çünki bu gün sənə növbətə onun yanında olmaq səbəbilə sevgilisini öz otağına gətirə bilməzdi. İttifaqən hamam suyu kəsilmək səbəbilə biz qəflətən geri qayıtdıq. Ona binaən qaça bilməyib, hər ikisi giriblər bu pərdənin dalısına ki, bəlkə mən çölə-bayıra çıxan zamanda fürsət tapıb qaçsınlar. Doğru söz budur, əqlini başına yığ, bu bihəyanın məkrinə uyub, mənə haqqında nahaq bədgüman olma!

Ziba xanım (*Şölə xanıma çıxıra-çıxıra*). Ay ləktə, bu necə sözdür ki, özündən qayırsan? Öz işini mənə üstümə qoyursan? Vay, vay, mən özümü öldürürəm!..

Şölə xanım. Ləktəsən də, ləçərsən də, kovulsan da! İstər özünü öldür, istər qoy, sənə məkrü felin tamam Lənkəran xalqına məlumdur. Çıxırmaq ilə özünü təmizə çıxara bilməzsən! Ərin gözü var, görür ki, bu iş sənə işindir, ya mənə işindir?

Ziba xanım. Ay Aman, mən özümü öldürürəm! A kişi, bu ləçərən ağzına niyə vurmursan ki, mənə belə böhtan deyir?..

Şölə xanım. A ləktə, o mənə ağzına niyə vurur? Əgər o kişidir, gərək sənə tikə-tikə doğraya ki, yad oğlan ilə bir yerdə tutubdur.

Vəzir (*Ziba xanıma*). Əlbəttə, sənə gərək tikə-tikə doğraya! Hələ mənə bir möhlət ver ki, özümü xanın yanına yetirib sənə cüyərguşən axırına çıxım, sonra sənə haqqında fikir çəkərəm. Sən ömrünü yalançılığa sərf edibsən!

Ziba xanım (*acıqlı*). Mən yalançıyam? Doğru danışan sənən? Necə ki, söylədiyən nağıldan məlum oldu...

V ə z i r . İtil gözümün önündən, ləçər! (*Ziba xanım otaqdan çıxır*).
Şölə doğru de, bu işdən xəbər varmı?

Ş ö l ə x a n ı m . Mən hərgiz bu xüsusda təqsirli deyiləm!

Bu halda xacə Məsud əlində qəhvə fincanı daxil olub vəzirin dal tərəfindən ərz edir.

X a c ə . Ağ, qəhvə buyurursunuzmu?

V ə z i r (*geri dönüb, əlilə qəhvə fincanına vurub xacə Məsudun üstünə dağdır*). İtil cəhənnəmə, məlun! Bu hövsələmin dar vaxtında nə qəhvə içmək yeridir! Mən bu saat xan qulluğuna gedirəm.

Xacə Məsud geri dönüb dağılan qəhvəni üstündən silə-silə.

V ə z i r (*kəsrəti-pərişanlıqdan*). Buyur, tez mənim qırmızı cüb-bəmi versinlər, kəhər atımı yəhərləsinlər, eşitdinmi?

X a c ə M ə s u d . Eşitdim, ağa, necə ki, buyurursan əmələ gələr.

Ondan sonra vəzir də çölə çıxır.

Ş ö l ə x a n ı m . Allahu əkbər, əcəb işə rast gəldim! Canım qurtuldu, Allah, sənə şükür! (*Nisə xanım içəri girir*) Nisə, qəribə iş ittifaq düşdü; vəzir Ziba xanımı Teymur ağa ilə pərdə dalısında gördü.

N i s ə x a n ı m . Nə danışırsan? Ziba xanım pərdənin dalısında nə qayırdı?

Ş ö l ə x a n ı m . Bilmirəm, evi yıxılmışın qızı haçan gəlib ora girmişdi ki, mənim canım qurtuldu. Amma xan bişək və şübhə Teymur ağanı öldürəcək! Onu qurtarmağa bilmirəm nə çarə edək?

N i s ə x a n ı m . Qorxma, xan Teymuru öldürə bilməz! Amma gərəkdir bu iş olmayaydı; indi mətləb uzanacaqdır. Anam çağırır, gedək onun otağına və xacə Məsudu da göndərək xanlığa, bir xəbər bilsin.

Hər ikisi gedirlər.

Pərdə salınır

ÜÇÜMCÜ MƏCLİS

Üçümcü məclis Lənkəran xanının divanxanasında, dərya kənarında vaqe olur. Xan talarin sədrində, taxt üstündə oturubdur; hüzurunda durubdur Səlim bəy eşik ağası, əlində çomaq və hər iki tərəfdən Lənkəran bəylərindən neçələri səf çəkiblər, qapının ağzında fərraşbaşı Səməd bəy və pişxidmətbaşı Əziz ağa və bir-iki cavan pişxidmət qaimdir və talarin altında ərizəçilər, yanlarında naibi-çşik ağası Qədir bəy müntəzirdirlər. Fərraşlar da talarin aşağısında, qapının dalısında oturublar.

Xan. Bu gün çox xoş havadır; divandan sonra istirəm dərya üzündə bir az seyr edəm, könlüm açıla. Əziz ağa, buyur gəmiçilərə ki, dərya kənarında lötgə hazır etsinlər!

Əziz ağa. Baş üstə.

Çölə çıxır.

Xan. Səlim bəy, denən ərizəçiləri qabağa gətirsinlər.

Eşik ağası (*talardan*). Qədir bəy, ərizəçiləri növbət ilə qabağa gətir.

Qədir bəy iki ərizəçini qabağa gətirir, ərizəçilər ikiqat olurlar.

Ərizəçilərdən birisi. Xan, başına dönüm, ərzim var!

Xan. Kişi, de görüm, ərzin nədir?

Əvvəlinci ərizəçi. Xan, başına dönüm, bu gün atımı çaya suvarmağa aparmışdım; birdən əlimdən qurtuldu, qaçdı. Bu kişi qabaqdan gəlirdi; çağırdım, a kişi, allah xatiri üçün bu atı qaytar. Əyilib yerdən bir daş götürüb ata sarı tulladı, daş atın sağ gözüne dəyib töküldü. İndi at məsrəfdən çıxıbdır; diyəsini istirəm, vermir; mənim ilə cəngü cədəl edir.

Xan (*ikinci ərizəçiyə*). A kişi, belədir?

İkimci ərizəçi. Başına dönüm, belədir, amma mən qəsdən daş atmamışam.

Xan. Pərpuc danışma; qəsd olmasa necə daşı götürüb atmaq olar. Sənin də atın varmı?

İkimci ərizəçi. Vardır başına dönüm.

Xan (*əvvəlinci ərizəçiyə*). A kişi, sən də get, vur bunun atın bir gözün çıxart! “Əssinə bissinin, vəl eynə bil-eyni, vəl-cürufə qisas”.⁴ Bu şübhəli iş deyil, Səməd bəy, fərraşlardan birini qoş getsin, buları haqlaşdırsın!

Səməd bəy baş vurub aşağı enir, bir fərraş qoşub ərizəçiləri yola salır, qayıdır.

Xan. Səlim bəy, de ki, o biri ərizəçilər irəli gəlsinlər; tez olun, bu gün seyrə çıxacağam!

Səlim bəy. Qədir bəy, o birilərini irəli gətir!

Qədir bəy genə iki nəfər ərizəçini irəli gətirir.

Xan. Ax, xanlıq, səndən əzab dünyada nə var! Hər kəs ancaq öz əhli-əyalının qəmin çəkir, mən gərək min-min adamın qəmin çəkəm, dərdinə yetişəm. Əvvəl xanlığımdan bu günə qədər heç bir gün qarımdan ərizəçiləri rədd etməmişəm!

Səlim bəy. Bu qədər xalqın duası sizin əcrinizdir. Həqiqətdə bu qədər xalq sizə əyal hesab olunur. Bu, Lənkəran vilayətinin abadlığı sizin ədalətinizin bərəkətindədir.

Ərizəçilər baş əyir.

Əvvəlincisi ərizəçi. Xan, başına dönüm, mənim qardaşım naxoş idi. Dedilər ki, bu kişi həkimdir. Getdim, üç tükən pul buna verib qardaşımın üstünə gətirdim. Bu ümid ki, qardaşımı sağaldacaqdır. Gələn kimi qardaşımdan qan aldı, Qanı kəsilən kimi qardaşım canın tapşırırdı. İndi deyirəm, kişi, barı pulumu özümə qaytar. Pulumu vermədiyi yetməz, hələ deyir ki, qan almasaydı dəxi pis olacaqdı; hələ genə məndən iddiası var. Dadıma yetişi, başına dönüm!

Xan (*ikimci ərizəçiyə*). Cənab həkim, necə qan almasaydın dəxi pis olacaqdı?

İkimci ərizəçi. Xan, başına dönüm, bunun qardaşı möhlik istisqa mərəzinə mübtəla idi. Əgər qan almasaydım, altı aydan sonra bişək və şübhə öləcək idi; qan almaqla bu kişinin altı ay ona bica xərc və zəhmət çəkməkdən xilas etmişəm.

Xan. Cənab həkim, bəs sənin hesabına görə gərək bu kişi genə sənə artıq zad bağışlasın?

İkimci ərizəçi. Bəli, başına dönüm, belədir, əgər insaf eləsə!

Xan (*bəylərə üzün tutub*). Vallah, bilmirəm ki, buların divanını necə kəsim? Heç belə çətin davaya rast gəlməmişdim!

Bəylərdən birisi. Başına dönüm, həkim taifəsinin ehtiramı vacibdir, xalqın vecinə gəlirlər. Buyur bu kişiyyə, ona bir xələt versin, onu razı etsin. Xüsusən, bu həkimi mən tanıyıram, çox həziq həkimdir.

Xan. Əgər o sənin aşnandır, qoy sən deyən kimi olsun. (*Üzün əri-zəçiyə çevirir*). A kişi, get həkimə bir çuxa da ver, onu razı elə. Səməd bəy, bir fərraş qoş, getsin çuxanı alsın, versin həkimə.

Səməd bəy aşağı enir. Bu halda vəzir töyşüyə-töyşüyə içəri girir, qələmdanın aparır qoyur xanın qabağına.

Vəzir. Qurbanın olum, bəsdir dəxi mənim vəzarət etməyim. Mənim qulluqlarımın əvəzi mənə yetişdi, indi vəzarəti hər kəsə ki, layiq görürsən, ona ver; Mən başımı götürüb bu vilayətdən dərbədə olacağam!

Xan (*təaccüblə*). Cənab vəzir, nə var, sənə nə olubdur? Bu nə halətdir?

Vəzir. Başına dönüm, cəmi ölkələrdə bu zamanadək sənin ədalətin dillərdə söylənir, sənin qorxundan heç bir kimsənə bəndələrin-dən bir fəqirin malına və əyalına dəstdirazlıq edə bilməz. Amma sənin qardaşın oğlu Teymur ağa gör necə səndən bivahimədir ki, günün günortasında mənim kimi kişinin evinə giribdir ki, övrətimə əl uzatsın.

Xan (*qeyzə gəlib*). Vəzir, nə söyləyirsən? Teymur bu cürəti edə bilərmi?

Vəzir. Sənin çörəyin mənə qənim olsun əgər xilaf ərz edirəm! Özüm gözüm ilə gördüm; tutdum ki, əyliyib qulluğuna gətirəm, əlim-dən dartınıb çıxıb getdi.

Xan. Səməd bəy, bu saatda get Teymuru bura çağır! Amma bu xüsusda ona bir söz demə! (*Səməd bəy baş vurub gedir*). Vəzir, aram tut, indi bu saatda ona bir divan edərəm ki, məcmui-ələmə ibrət olar!

Vəzir. Başına dönüm, keçən padşahlar ədalətin icrasında övlad və əqrabalarına tərəhhüm etməyiblər. Xüləfayi-əzimmüşşən⁵ öz övlad-larına xalqın əyalına kəc baxmaqdan ötrü bazxasti-şədid etmişlər. Sul-tan Mahmud Qəznəvi⁶ bu günə cürm üçün müqərrəblərindən birisinin boynunu öz əlilə vurdu. Odur ki, müruri-dühur ədalətlərinin vəsfi ələmdə məzkurdur.

Xan. Vəzir, indi görürsən ki, sənin xanın da bu babda xüləfalardan və Sultan Mahmud Qəznəvidən əskik deyil.

Bu halda Səməd bəy Teymur ağa ilə içəri girir, hər ikisi baş əyirlər.

Xan (*Teymur ağaya*). Mən sənə buyurmamışam ki, heç vaxt xəncər ilə mənim hüzuruma daxil olma?!

Teymur ağa. Mən xəncər qurşamamışam!

Xan. Mənə belə göründü. Xub, sənin vəzirin hərəmxanasında işin nə idi? (*Teymur ağa başın aşağı salır*). Sənin qərəzin budur ki, sənin kimi nadürüst qardaş oğlundan ötrü mən vilayətlər içində bədnam olam? Mən sənin kimi qardaş oğlunu istəmirəm! Tənab! (*Haman saat bir neçə fərraş əllərində tirmə şal hazır olurlar*). Salın şalı bunun boy-nuna, sürüyün aşağı!

Fərraşlar şalı salmağa hazırlanırlar, tamam bəylərin gözü dolur yaş ilə.

Eşik ağası və tamam bəylər. Xan, qurbanın olaq, cavan-dır, bu səfər bağışlayın bunun təqsirini!

Xan. Babam ərвахına, hərgiz bağışlamam. (*Üzün çevirib*). Salın şalı! (*Fərraşlar bir cüzvi hərəkət edirlər; tamam bəylər ağlamaq-dan özlərini saxlaya bilməyib biixtiyar ökküldəməyə şüruh edib tor-pağa düşürlər, yalvarırlar*).

Bəylər. Amandır, xan, başına çevir, anasının bircəsidir. (*Ökküldəyirlər*).

Xan. Olmaz, olmaz! (*Qeyzlə fərraşlara üzün tutub*). Salın demi-rəm, köpək uşağı!

Fərraşlar əllərində şal, yavıqlaşdıqca Teymur ağa cəld əlin uzadıb dalısında san-cılmış tapançanı çıxardıb çevirir fərraşlara sarı; fərraşlar qorxudan hər tərəfə səpələ-nirlər; Teymur ağa aralıqdan çıxıb gedir.

Xan (*dalısınca*). Ay tutun, ay qoymuyun getsin!

Hamı hərəkət edir, amma dalısınca düşən olmur.

Xan (*acıqlanmış, bəylərə üzün tutub*). Sizin heç biriniz mənim mərhəmətlərimə layiq deyil! Bu cüvəllağını niyə qoydunuz getdi?! (*Heç kəs cavab vermir*). Səməd bəy!

Səməd bəy qabağa yeriyir.

Xan. Bu saatda əlli nəfər cəzairçi⁷ özünlə götür, Teymuru hər yerdə olsa, axtarıb tapıb tutun, qolu bağlı bura gətirin; ta mən onu öldürməsəm, ölkə dincəlməz!

Səlim bəy. Baş üstə. (*Qapıdan çıxır*).

Xan (*bəylərə*). Dağılın!

Bəylər dağılırlar.

Xan. Əziz ağa! (*Əziz ağa qabağa gəlir*). Lötgə hazırdımı?

Əziz ağa. Hazırdır!

Xan (*ayağa durub*). Vəzir, sən get, aram tut, qəm eləmə, sənin qisasın yerdə qalmaz. Al, bu üzüyü də Nisə xanıma ver, bu gün məxsus onun üçün zərgərdən gətirtmişdim. Və onu köçürmək tədarükünə məşğul ol; bir həftədən sonra gərəkdir toy başlansın!

Vəzir. Bəli, fərmanınıza əməl edəcəyəm.

Baş vurub çıxır. Sonra da xan Əziz ağa ilə lötgəyə minib dərya seyrinə çıxır.

Pərdə salınır

DÖRDÜMCÜ MƏCLİS

Dördümcü məclis Şölə xanımın otağında vəqə olur. Şölə xanım və Nisə xanım qayət nigaranlıqda oturublar.

Nisə xanım. Görəsən nə vəqə oldu? Xacə Məsud gəlmədi ki, bir xəbər gətirə; ürəyim çox iztirabdadır.

Şölə xanım. Niyə iztiraba düşürsən? Sənin sözlənlə xan Teymur ağaya bir zad edə bilməyəcəkdir.

Nisə xanım. Doğrudur ki, bir zad edə bilməz amma qorxuram ki, Teymur ağa ilə mənim arama ayrılıq sala ki, ölümdən bədtərdir.

Bu halda xacə Məsud girir.

Şölə xanım. Xacə Məsud, söylə görək nə oldu!

Xacə Məsud. Nə olacaq! Vəzir xana ərz elədi, xan Teymur ağanı gətirib istirdi boğdursun. Teymur ağa tapança çəkib fərzaqları dağıtdı, aralıqdan çıxdı. Xan dalısınca əlli adam buyurdu ki, hər yerdə tapsalar tutub qolu bağlı gətirsinlər ki, öldürsün. İndi tamam şəhəri və evləri ondan ötrü axtarırlar.

Nisə xanım qüssədən ah çəkir; bu halda qapı açılır. Teymur ağa içəri girir.

Şölə xanım. Vay, dədəm vay, sən bura necə gələ bildin? Məgər Aslan ürəyi yemisən? Məgər canından qoxmursan?

Teymur ağa (*təbəssümlə*). Nə var ki, canımdan qorxam?

Ş ö l ə x a n ı m . Necə nə var? Xan səni axtardır ki, tutdursun, öldürsün. Necə sən arxayın bura gəlmisən? Xacə Məsud, çıx çölə, gözətlə! Gələn olmasın!

Xacə Məsud çıxır çölə.

Teymur ağa. Sənin xəyalına gəlir ki, mən ölüm qorxusundan bu gün Nisə xanımı görməyə gəlməyəcəkdim? Bu başı qoymuşam onun uğrunda! Amma mən işsiz də gəlməmişəm. İstirəm, bu gecə Nisə xanımı götürüb qaçam. Dəxi bundan sonra onu burada qoymaq olmaz! Sənin ərin mənim ilə nəməkbəhərəmliq binasını qoyubdur; mən dəxi öz nişanlımı onun əlində qoyub, ondan sonra bura gəlib-gedə bilmənəm?

Ş ö l ə x a n ı m . Çox yaxşı, mən də bu əmrə razıyam. Amma gündüz bura gəlmək xilaf idi. Özün bilirsən ki, Ziba xanım yüz yerdən pusquçu qoydurub ki, bir səbəblə səni ölümə verib, bizi bədnam etsin. Yaxşısı budur ki, indi bir tövr ilə buradan uzaqlaşib gecənin yarısında at və adamla darvaza dalısında hazır olasan. O saatda mən Nisə xanımı çıxarıb sənin əlinə tapşırıram, apararsan.

Teymur ağa. Nisə xanım, razısanmı?

Nisə xanım. Əlbəttə razıyam, dəxi bundan başqa çarə qalmayıb.

Bu halda Xacə Məsud qapıdan çıxır.

Xacə Məsud. Ay aman, vəzir gəlir!

Ş ö l ə x a n ı m v ə Nisə x a n ı m (*rəngləri təğvir tapmış*). Vay, dədəm vay, nənəm vay! Amandır, Teymur ağa, pərdənin dalısında gizlən, görək bu zalımı qaytara billikmi?

Teymur ağa (*heç halətinə təğvir verməyib arami-qəlb ilə*). Mən hərgiz dəxi o pərdənin dalısına girməyəcəyəm; qoy gəlsin məni burda görsün!

Ş ö l ə x a n ı m v ə Nisə x a n ı m (*onun ayağına düşüb dizlərindən qucaqlayırlar, iztirab ilə*). Allahı sevirsən, özünü qana çalxama! Baban goru xatiri üçün gizlən pərdənin dalısında!

Teymur ağa. Heç vaxt!

Xacə Məsud (*genə başın içəri uzadıb*). Ay Aman, vəzir yetişdi!

Ş ö l ə x a n ı m v ə Nisə x a n ı m . Ay başına dönüm, bizə rəhm elə, bizə yazığın gəlsin! Vəzir bu səfər səni burda görsə, biz bişək ölümə gedərik!

Teymur ağa. Hə, ancaq sizdən ötrü. (*Girir pərdənin dalısına, bir saniyə keçmiş vəzir içəri daxil olur*).

Vəzir. Yaxşı oldu ki, siz hər ikiniz burdasınız. Mənə vacib idi ki, siz ilə danışığ edim. Qulaq asın. Şö lə xanım, heç bilirsənmi ki, sənin bacını xana vermək ilə nə qədər mənim dərəcəm və sənin rütbən artıq olacaqdır? Belə olan surətdə, aya sənə lazım deyilmi öz təmiz adını itirməyəsən və deməsinlər ki, xan bu övrətin bacısını alır ki, naməhrəmlər ilə həmişə aşnalığı var.

Şölə xanım (*arami-qəlb ilə*). Buyur, görək, mən hansı naməhrəmlərlə aşnalıq edirəm?

Vəzir. Məsələn, Teymur ağa ki, sənin otağında gördüm.

Şölə xanım. Arvadın Ziba xanımla bu pərdənin dalısında?

Vəzir. Doğrudur, mən sənin haqqında gümanı-bəd edə bilmənəm; olur ki, bu təqsir Ziba xanımın ola; amma bu sözləri ondan ötrü deyirəm ki, elə durub-oturmayaşan ki, sənin xüsusunda xana bir yaman söz deyələr və Nisə xanımdan da könlü çıxar; çünki bu saatda Nisə xanımdan ötrü biixtiyardır və mənə buyurdu ki, bir həftəyədək onun köçmək tədarükünü gör! Budur, ona bir üzük də peşqəş göndəribdir. Al, Nisə xanım, tax barmağına! (*Üzüyü Nisə xanımın əlinə qoyur*).

Nisə xanım. Bir qız ki, onun bacısının haqqında bədgüman olalar, xana layiq olmaz. Bu üzüyü apar, xana layiq bir qız tap, onun barmağına tax! (*Üzüyü vəzirin qabağında yerə qoyur, çölə çıxır*).

Vəzir (*dalısınca*). Qızım, mən məgər sənin bacın haqqında bədgüman oluram? Mən bu sözləri nəsihət yolunca ona danışdım.

Şölə xanım. Olmazmı bu nəsihətləri arvadın Ziba xanıma verəsən?

Vəzir. Əlbəttə, sabah ona bundan qaim sözlər deyəcəyəm.

Şölə xanım. Dəxi sabah niyə, elə bu saatda gedə bilməzmişən?

Vəzir. Dəxi saatda çəndan lüzumu yoxdur. Ondan ötrü ki, Teymur ağa fərzən onun sevgilisi də olmuş ola, öz cəzasına yetişdi, ya tapılıb ölümə gedəcək, ya da bu vilayətdən dərbədər düşəcəkdir. Bundan sonra bu xüsusda heç zad danışmaq lazım deyil. Nisə xanımın köçmək tədarükünə görə məşğul olmaq.

Şölə xanım. Get anamın otağına, bu sözləri ona danış; bu mənim işim deyil.

Vəzir. Get ananı bura çağır, burda danışaq.

Bu halda qapı açılır, Pəri xanım və Nisə xanım içəri girirlər.

Vəzir. Əcəb oldu gəldin. Buyur otur!

Pəri xanım. A qadan alım, oturmaq vaxtı deyil, genə əlimdən çıxıb gedərsən. Sözümə qulaq as. O qədər şüglun var ki, səni görmək olmur.

Vəzir. Bəli, ələlxüsus bu günlərdə heç bir macalım yox idi. De görüm, ana, mətləbin nədir?

Pəri xanım. A qadan alım, bir cüzvi mətləbdir. Getmişdim falçı Qurbana dua yazdırmağa ki, Allah sən qızım Şölə xanımdan bir oğlan kəramət eləsin. Falçı duanı yazıb buyurdu ki, gərək vəzirin başının üç ağır buğda səməni qoyub füyqərəyə paylayasan. İndi gərək sənin başının üç ağırını tutam, səməni vaxtı keçir.

Vəzir. Əcəb təklif edirsən, ana! Mənim başımı necə çəkib ağrını tutacaqsan, madam ki, başım bədənimdədir.

Pəri xanım. A qadan alım, çox asan zaddır. Falçı tövrünü öyrətdibdir. Bir dərin qab qoyarıq başına, əgər başın tamam ola sığsa, onun dolusu buğda o başın ağıridir. Nisə xanım, o badyanı bura gətir!

Nisə xanım gedib qapının dalısında Xacə Məsud hazır eləmiş bir kiçik badyanı götürür. Pəri xanım tez aramı-qəlb ilə vəzirin papağın qaldırır.

Vəzir. Əgərçi namünasib təklifdir, amma müzaiqə yoxdur; necə ki, deyiblər əməl elə, taki Allah Şölə xanımın arzusunu bitirsin.

Pəri xanım. Bəli, qadan alım. Nisə xanım, badyanı qoy başına!

Nisə xanım badyanı geydirir. Badya vəzirin qaşına qədər girib aşağı getmir. Nisə xanım zor edir.

Vəzir. Ay aman, burnum əzildi! Nə qayırırsan, yavaş! (*İki əlli badyanı qaldırır*).

Pəri xanım (*tez*). A qız, o böyük badyanı gətir.

Nisə xanım yüyürüb tez böyük badyanı götürür.

Vəzir. Ay ana, Allahı sevirsən, olmazmı bu iş özgə vaxta qala? İndi səninlə vacibi danışması mətləbim var.

Pəri xanım. Olmaz, vaxtı keçər, a qadan alım! İncimə, bir dəqi-qəlik işdir. Biz də səndən ötrü çalışırıq! (*Ağlamaq halında*). Bəs bu axır ömrümdə sən rəva görürsən ki, mən Şölə xanımın qucağında oğul görməyim ölüm? (*Gözün yaşla doldurur, Nisə xanıma üzün tutur*). A qız, qoy badyanı, əvvəldən gərək bunu gətirəydin.

Nisə xanım badyanı qoyur, badya vəzirin lap boğazına keçdikdə, Pəri xanım tez Şölə xanıma pərdə sarı işarə edir. Şölə xanım ahəstə pərdəni qalxızıb, Temur ağanı çıxarıb qapıya sarı ötürür. Teymur ağa qapıdan rədd olduqda Nisə xanım badyanı qaldırır.

V ə z i r . Ana, indi otur səninlə söz danışacağam.
P ə r i x a n ı m . Baş üstə, oğul!

İstir otursun, bu halda həyətdə çox qalmaqal səsi gəlir. Bir dəqiqə çəkməmiş Teymur ağa əlində tapança otağa daxil olur. Vəzir onu görən kimi başlayır titrəməyə.

T e y m u r a ğ a . Mənim atamın yaxşılıqları sənə haram olsun!
Axır heç nahaq yerə məni ölümə vermək istirsən? Mən əvvəl səni öldürməmiş özüm ölmənəm.

Tapançanı qalxızır vəzir tərəfinə. Şölə xanım düşür onun ayağına, yalvarır.

Ş ö l ə x a n ı m . Amandır, Teymur ağa, təəmmül et, əl saxla!

Teymur ağa əl saxlayır. Bu halda Səməd bəy bir neçə cəzairçi ilə otağa daxil olur, qapı ağzında durur.

T e y m u r a ğ a . Səməd bəy, qərəzin nədir?

S ə m ə d b ə y . Ağa, biz sənənin atan və özün nökrüyük. Bizim hədədimiz nədir ki, sənə tərki-ədəblik edək? Amma özün bilirsən ki, xanın buyruğudur, gərək səni onun yanına aparaq.

T e y m u r a ğ a . Məni diri onun yanına apara bilməzsiniz! Məgər mənim başımı apararsınız. Başım da asanlıqla ələ gəlməz! Bismillah, əgər hünəriniz var, ayaq irəli qoyun. (*Tapançanı yuxarı qalxızır*).

S ə m ə d b ə y . Ağa, fərz elə ki, onun ilə öldürdün bir adamı; mənim ilə əlli cəzairçi var, buları ki, qırıb qurtara bilməzsən? Bu hərəkətlər nə lazımdır? İnanın ki, xan əhd edibdir sizə bir zad etməsin.

T e y m u r a ğ a . Mənim hərgiz onun əhdinə etibarım yoxdur. O hansı əhdin üstündə durubdur ki, ona inanmaq olar? Söz odur ki, dedim.

Bu halda həyətdə dübarə qalmağal qopur. Səlim bəy eşik ağası, Teymur ağanın süd qardaşı Riza ilə içəri girir.

S ə l i m b ə y . Səməd bəy, geri çək! Teymur ağa, başın sağ olsun!
Əmin xan dərya üzündə seyrə çıxmışdı, qəflətən bərk külək əsib, lötgə çevrilib, xan dəryaya qərq olubdur. İndi xalq xanlıq imarətinin ətrafına cəm olub özlərinə xan istirlər. Təşrif gətirin!

Teymur ağa. Riza, belədirmi?

Riza. Bəli, başına dönüm, belədir! Buyurun gedək! (*Bu halda vəzir və Səməd bəy yeriyib torpağa düşürlər, yalvarırlar*). Ağa, bizi başına çevir!

Teymur ağa. Səməd bəy, sən dur geri çək! (*Səməd bəy qalxıb geri çəkilir. Teymur ağa vəzirə*). İndi sənə məlum olsun ki, mənim sənin evinə gəlməyim ondan ötrü idi ki, mən sənin baldızın Nisə xanıma təəşşüq yetirib Allahın əmrilə onu almağa talib idim. Amma çünki sən bir para arzuların xatiri üçün onu xana vermək fikrinə düşmüşdün, ona görə bu əmri sənə bildirmək mümkün olmurdu və o cəhətdən sən bir para gümani-bəd mənim haqqımda edib mənim ölümümə çalışırdın! Amma canəbi-əqdəsi-ilahi doğruya yar olub, sənin muradın əksi üz verdi. İndi mən təqsirindən keçib səni bilkülliyyə bağışlayıram və əgərçi səni öz sifətlərinə görə dəxi şügli-vəzarətdə baqi qoya bilmənəm. Lakin bundan sonra müdamül-həyat məndən vəzifəxar olub, kamali-asayişdə güzəran edəcəksən. Nisə xanıma köçürmək tədarükünə məşğul ol ki, bir həftədən sonra gərəkdir ki, toy başlansın. Anam Pəri xanım, bacım Şölə xanım, xudahafiz!

Pəri xanım və Şölə xanım. Ağa, Allah sənin ömür və dövlətini ziyad eləsin, yüz il xanlıq edəsən!

Teymur ağa bəylər ilə otaqdan çıxır, vəzir heyrətlə baxmaqda qalır.

Cəzairçilər (*qışqırır*). Teymur xan sağ olsun!

Pərdə salınır

Tamam olur